

Konec cukrovaru v Hrochově Týnci očima jeho zaměstnanců

THE END OF THE SUGAR FACTORY IN HROCHŮV TÝNEC THROUGH THE EYES OF ITS STAFF

Hana Stoklasová – Filozofická fakulta Univerzity Pardubice

Na podzim roku 2006 byly necelé dvě stovky zaměstnanců cukrovaru v Hrochově Týnci nemile překvapeny zprávou, že po následující kampani, v březnu 2007, bude cukrovar uzavřen a následně likvidován.

V okolí způsobila tato informace nemalý rozruch. Nejen proto, že zaměstnanci cukrovaru měli v nejbližší době přijít o práci, ale také proto, že si na něj místní občané za čtyřicet let jeho existence zvykli. Cukrovar považovali za pracoviště, kde lidé dostávají za práci slušně zaplacenou. Řada pracovníků závodu strávila v jeho zdech celý svůj profesní život a tito lidé vnímali s patřičnou hrdostí svou příslušnost ke stavu cukrovarníků-profesionálů. Spolu s novým silem tvořil cukrovar neobvyklou dominantu krajiny – byl vnímán jako něco zvláštního, ať už v kladném či záporném smyslu.

To vše se mělo brzy stát minulostí. Pro mnoho z nich, a nejen pro ně, bylo jen těžko pochopitelné, že fungující a po rekonstrukci většiny technologických zařízení modernizovaný, plně automatizovaný a prosperující cukrovar bude zcela srovnán se zemí. A mlhavé vysvětlení příčin zániku tohoto cukrovaru (i dalších), související s novým cukerním pořádkem Evropské unie, které jim bylo majitelem závodu – společností Eastern Sugar Česká republika, a. s. – předloženo, v jejich očích tento krok neospravedlnily, spíše naopak.

Obr. 1. Nový cukrovar v Hrochově Týnci v první kampani (1969)

Vznik cukrovaru v Hrochově Týnci

Pokud se ptáme po konci cukrovaru v Hrochově Týnci, bylo by vhodné říci také něco o jeho počátcích, protože ani okolnosti jeho vzniku nejsou nezajímavé. Počátky cukrovarnictví v Hrochově Týnci se zdaleka nedatují vznikem nového cukrovaru v roce 1969, protože vaření cukru zde má podstatně delší tradici. V roce 1871 vznikl v tomto malém městečku ležícím 10 km od Chrudimi První rolnický cukrovar, který byl během své existence několikrát rekonstruován a i on byl, stejně jako řada dalších cukrovarů, v roce 1948 znárodněn (2).

Zlom přišel v roce 1969, kdy byl původní cukrovar zrušen a nahrazen novým. Úvahy o stavbě nového, velkého a moderního cukrovaru se objevily poprvé již v roce 1961. Bylo zvažováno několik variant na umístění cukrovaru, z nichž byl vybrán návrh vystavět cukrovar východně od Hrochova Týnce mezi obcemi Hrochův Týnec, Čankovice a Bořice. Ani tato varianta však nebyla zcela bez obtíží. Problematický se jevil především zábor velmi úrodné a kvalitní orné půdy v řepařské oblasti, který nesla nelibě místní zemědělská družstva v Čankovicích a Bořicích, jimž tak vznikala nemalá škoda. Určitý problém také představovalo napojení na veřejné sítě, místo stavby bylo dosti vzdáleno od vodovodního i kanalizačního řádu, další náklady si vyžádalo přemostění řeky Novohradky při stavbě železniční vlečky.

Plány na stavbu dostaly brzy jasnější obrysy, po schválení projektu v květnu 1965 začalo hledání dodavatele pro stavbu a technologie. Protože kapacita domácích stavebních podniků a strojíren byla nedostatečná, rozhodl se nakonec investor pro kompletní dodávku cukrovaru „na klíč“ z Polska v rámci RVHP (2). Poláci připravili nabídkový projekt, který byl po doplnění v září roku 1966 schválen a byl podepsán kontrakt mezi podnikem zahraničního obchodu Technoexport Praha a podnikem polského zahraničního obchodu Cekop Varšava, který zajišťoval dodávku. Generálním projektantem byl Chemadex Varšava (1).

V souhrnném projektovém řešení byly vyčísleny konečné náklady na stavbu, celková cena byla stanovena na 277,739 mil. Kčs. Do zkušebního provozu měl být cukrovar uveden 1. 10. 1969, stavba měla být definitivně

Obr. 2. Cukerní silo v Hrochově Týnci

Obr. 3. Interiér cukrovaru v provozu v roce 2003 (vlevo) a při likvidaci v roce 2008 (vpravo)

dokončena v březnu roku 1970 a v říjnu téhož roku zahájen trvalý provoz. Cukrovar měl zpracovávat 4 000 t řepy za den a při průměrné délce kampaně 75 dní měl zpracovat 300 tis. cukrovky při plánované cukernatosti 17,4 %. Předpokládaná životnost nového závodu se počítala u budov na 50 let, u strojního zařízení na 20–25 let (1).

Stavba cukrovaru započala v lednu roku 1967 vytvořením zázemí pro polské pracovníky, práce na vlastní výstavbě cukrovaru začaly v červnu téhož roku. Stavbu po celou dobu jejího vzniku provázely nejrůznější komplikace, počínaje nedůvěrou místních obyvatel přes nepřízeň počasí a konče nedodržováním harmonogramu stavebních prací a ne vždy ideální komunikací s polskou stranou (2).

Dostí zajímavým aspektem stavby bylo to, jak ji vnímali obyvatelé okolních vesnic. Přes počáteční nedůvěru a kritické poznámky, které vyvolával především zábor velké plochy půdy v okolí, si nakonec místní na stavbu a její budovatele celkem rychle zvykli. Po celou dobu se dostávali do kontaktu s polskými pracovníky a jejich vzájemné vztahy líčí prameny jako poměrně nekomplikované. Polákům většinou nedělalo potíže navazovat kontakty a také se docela rychle učili základům češtiny, které mísili s polštinou. Účastnili se různých akcí, které se v okolí konaly, ať už se jednalo o taneční zábavy, plesy, návštěvy kina či sportovních utkání. Vedení nového cukrovaru pro ně pořádalo pravidelné zájezdy po republice, které měly kulturně-politický

Obr. 4. Cukrovar na podzim 2006 (vlevo) a v průběhu demolice (vpravo)

Obr. 5. Letecký pohled na prázdnou plochu po cukrovaru v Hrochově Týnci (foto F. Špaček)

podtext. Pokud se objevovaly stížnosti na Poláky, tak většinou v souvislosti s alkoholem. Prameny zmiňují, že nejčastějším prohřeškem byl nástup do práce v opilosti a výtržnosti v místních hostincích (2).

Určité napětí, o němž prameny mlčí, ale víme o něm od pamětníků, nastalo po srpnové invazi vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968, kdy se okupace Československa účastnila také polská armáda. Protože však situace na venkově zdaleka nebyla tak napjatá jako v Praze a ve změní informací nebylo jasné, jak se věc dále vyvine, nepřikročilo se k žádným radikálním řešením. Polští pamětníci dokonce nezaznamenali žádné negativní reakce místního obyvatelstva, s největší pravděpodobností také proto, že tuto část republiky obsazovali Sověti.

Během léta 1969 probíhaly dokončovací práce a od konce června do půlky října byla nová stavba postupně přejímána. To už však probíhala první zkušební kampaň, která začala 6. 10., během ní byly odstraňovány poslední závady a nedostatky. Kvalita prvního cukru (zatím se vyráběl jen krystalový) nebyla příliš dobrá, s probíhající kampaní se ale vše doladilo tak, že se 30. 11. 1969 podařilo dosáhnout maximálního výkonu cukrovaru; tento den zpracoval 4 112 t cukrovky, čímž překonal projektovanou kapacitu (obr. 1.).

Fungování cukrovaru v letech 1970–2002

Kampaní v roce 1970 byl zahájen garanční provoz, který již zajišťovali čeští zaměstnanci. V následujících letech se provoz cukrovaru postupně stabilizoval a jeho technologie se nadále rozrůstala o nová zařízení, a to zejména na úseku balení cukru.

Společenské a politické změny, které začaly sametovou revolucí v roce 1989, zasáhly i cukrovar v Hrochově Týnci, který byl součástí státního podniku Cukrovar Hradec Králové. V květnu roku 1992 byl cukrovar privatizován při kupónové privatizaci jako Východočeská cukerní, a. s., Hradec Králové. Složitá finanční situace Východočeské cukerní pak vedla k další změně vlastnických poměrů: v roce 1993 vzniká Cukrovar Hrochův Týnec, a. s., přičemž Východočeská cukerní, a. s., je 100% vlastníkem jeho akcií – ty pak v listopadu 1994 prodala společnosti Cukrspol Praha-Modřany. Na konci roku 1999 byla dceřiná společnost Cukrovar Hrochův Týnec, a. s., fúzí připojena do společnosti Cukrspol (stejně i Cukrovar Zvoleněves, a. s.) (3, 4).

V roce 1995 proběhla v Hrochově Týnci jedna z posledních velkých investičních akcí. Cukrovar se již dlouhodobě potýkal s nedostatkem místa pro vyrobený cukr, proto přistoupil ke stavbě cukerního sila s kapacitou 20 tis. t. Jeho vybudování bylo opět zadáno polské firmě Chemadex Varšava a stálo cca 78 mil. korun (2). Impozantní stavba sila nesoucí název závodu se stala symbolem cukrovaru v Hrochově Týnci, a to i přesto, že vznikla až v závěru jeho existence (obr. 2.). Ve druhé polovině devadesátých let prošla většina zařízení v cukrovaru rozsáhlými úpravami a závod byl v tomto období kompletně modernizován (5). Díky tomu se stal jedním z nejlépe vybavených a největších cukrovarů u nás. V roce 2001 pak získal Certifikát jakosti ISO 9002, což byl významný a přínosný krok k dalšímu rozvoji firmy.

V dalším osudu cukrovaru Hrochův Týnec začala hrát významnou roli britsko-francouzská společnost Eastern Sugar BV. Ta po kupónové privatizaci koupila 27 % akcií společnosti Cukrspol Praha-Modřany, které zůstaly v držení státu (3). Nákupem dalších akcií posléze získala ve společnosti Cukrspol rozhodující vliv (podobný záměr měl i British Sugar) a v létě 2001 bylo

rozhodnuto o sloučení společností s kapitálovým zastoupením Eastern Sugar do Eastern Sugar ČR, a. s. (týkalo se i Hanáckých cukrovarů, a. s., s cukrovarů Kojetín a Němčice nad Hanou). Společnost Cukrspol v předchozím roce dosáhla historicky výkonově i ekonomicky nejlepších výsledků, v roce 2001 (s novým vedením) však nenaplnila kvótu výroby cukru (dle Nařízení vlády ČR č. 114/2001 Sb.). V lednu 2002 pak společnost Eastern Sugar oznámila uzavření cukrovaru Modřany. I tak zůstala tato společnost s cukrovarů v Hrochově Týnci, Němčicích a Kojetíně po Cukrovarech TTD druhým největším výrobcem cukru u nás.

Ukončení provozu cukrovaru

V tomto období se ale již nad cukrovarnictvím ve střední Evropě začala stahovat mračna. Evropská unie musela na základě rozhodnutí Světové obchodní organizace omezit ochranu svého trhu s cukrem a vývoz subvencovaného cukru, v důsledku toho přistoupila k reformě cukerního pořádku, která vstoupila v platnost 1. července 2006. Cílem reformy bylo zrušit přibližně 6 mil. t kvót, a zajistit tak rovnováhu na trhu s cukrem po uplynutí čtyřletého přechodného období. Výrobci v EU tak byli nuceni k omezování produkce hluboko pod výrobní kapacity. Těm, kteří svou kvótu odevzdali, byla nabídnuta kompenzace.

Společnost Eastern Sugar nabídnutou příležitostí využila a rozhodla se uzavřít všechny své cukrovarů v ČR (tři závody), na Slovensku (Dunajská Streda) a v Maďarsku (Kaba). Tiskovou zprávou oznámila 10. 10. 2006, že zahájila konzultace se zaměstnanci svých pěti závodů s cílem požádat o prostředky restrukturalizačního fondu EU. Společnost k tomu vedlo i to, že kompenzace se měly v dalších letech snižovat (6). Česká republika odchodem Eastern Sugar přišla o kvótu cukru 102 472 t. Eastern Sugar obdržela kompenzaci 730 eur za každou tunu kvóty, plus restrukturalizační podporu. Společnost žádala za svou kvótu maximální kompenzaci ve výši ca 2 mld. Kč (třetina byla určena pěstitelům cukrovky a smluvním poskytovatelům strojů), podmínkou byla úplná likvidace všech uzavřených závodů. O areály i se zaměstnanci však záhy projevila zájem společnost Onivon zabývající se výrobou bioplynu, která slibovala zachovat zaměstnanost i zemědělskou produkci v příslušných regionech (7). Eastern Sugar proto podala Státnímu zemědělskému intervenčnímu fondu podnět k přehodnocení restrukturalizačního plánu, zároveň ale odmítla slevit ze svých požadavků na vyplacení nejvyšší možné kompenzace. Státní zemědělský intervenční fond vzhledem k tomu a také k nejasnostem okolo firmy Onivon tento návrh zamítl (8).

Poslední kampaň v cukrovaru Hrochův Týnec proběhla na konci roku 2006, zaměstnanci byli propuštěni k 1. 4. 2007. Přestože přijali zprávu o ukončení provozu cukrovaru se značným roztrpčením a obavami o svou budoucnost, ve výsledku příliš zklamaní nebyli. Díky výhodné kolektivní smlouvě, kterou odborová organizace vyjednala se společností Eastern Sugar, dostali zaměstnanci několik odstupných platů, jejichž počet se určoval podle různých hledisek a pohyboval se v průměru mezi 11–16 platy. Nejdůležitějším hlediskem byl počet odpracovaných let, tak např. strojní mechanik (ženatý, s jedním dítětem), pracující v cukrovaru v provozu extrakce 13 let, dostal 14 odstupných platů. Mnohým z nich tak vlastně konec cukrovaru vylepšil jejich finanční situaci. I tak se tento „přínos“ jevil většině bývalých zaměstnanců dosti diskutabilní a s cukrovarem se mnozí, zejména ti starší, loučili těžko.

Zcela nespokojení nezůstali ani dodavatelé řepy, i oni dostali značné finanční prostředky, které jim kompenzovaly ztráty způsobené uzavřením cukrovaru.

Zajímavým momentem konce cukrovaru se stal symbolický pohřeb, který uskutečnili dopravci řepy v závěru poslední kampaně. Účastnili se ho také zaměstnanci cukrovaru, a to nejen ti, kteří byli právě na směně. Potřeba rozloučit se se závodem, který mnohým z nich řadu let poskytoval nejen zaměstnání ale i pocit profesní hrdosti a který byl dominantou krajiny, kde žili, byla přirozeným vyústěním tohoto procesu. Zajímavým svědectvím o tom, jak oni sami vnímali konec cukrovaru, je „parte“, které nechali na tento „pohřeb“ vytisknout. Je v něm uvedeno: „*Už jsem dokouřil, dopáříl, dokrouhal, poslední sladkou šťávu dovařil. Zradou cizáckých vlastníků, diskriminační politikou Evropské unie, nečinností korytářů v Bruselu a v Praze dostal jsem smrtelnou ránu od neviditelné ruky trbu. Zemřel jsem po nedožitých 40-ti letech tvrdé práce a sladkého vaření. Poslední rozloučení se bude konat po skončení kampaně 2006. Smuteční hostina zbytečných cest na úřady práce a sociálního zabezpečení a trapné domáhání se svého důstojného žití se bude konat od posledního zablafání proužka-tého komína. Jménem pozůstalých: vedení cukrovaru, pracovníci a brigádníci, dodavatelé řepy, surovin a zařízení a ostatní příbuzní a kamarádi.*“ Text sám nejlépe vypovídá o tom, co si o likvidaci cukrovaru myslel „obyčejný selský rozum“ (9).

Na počátku roku 2008 byla zahájena demolice cukrovaru v Hrochově Týnci (obr. 3. a 4.) (10, 11). Likvidace byla svěřena firmě APB Plzeň, která do konce roku 2008 vytvořila z areálu cukrovaru jen holou pláň (obr. 5.). Likvidace vyvolávala značnou pozornost nejen místních obyvatel. Po celý rok 2008 zajížděly k bývalému areálu cukrovaru automobily a jejich posádky obhlížely trosky mizejícího závodu. Rozruch vyvolávalo zejména bourání komínu a likvidace sila, které bylo srovnáno se zemí jako poslední objekt cukrovaru. Na některých mapových serverech je stále ještě k nalezení snímek celého cukrovaru (13). Je jen otázkou času, kdy zmizí i odsud.

Souhrn

Článek se snaží přiblížit vznik, existenci a zánik cukrovaru v Hrochově Týnci. První část se zaměřuje na příčiny vzniku cukrovaru a jeho výstavbu, podrobněji se věnuje problémům, které cukrovar provázely během jeho vzniku a první kampaně. Cukrovar byl stavěn v rámci RVHP, byl celý dodán „na klíč“ z Polska a dostupné archivní prameny zajímavě dokreslují, jak stavba probíhala a jak byla vnímána lidmi, kteří žili v okolí nově vznikajícího a tehdy největšího cukrovaru v Československu. Druhá část příspěvku se snaží postihnout okolnosti, jež vedly k zániku cukrovaru a které souvisely s novým cukerním pořádkem, k němuž musela Evropská unie přikročit na konci devadesátých let. Text se zaměřuje na to, jak konec cukrovaru vnímali sami zaměstnanci, dodavatelé řepy a dopravci a jak jim byly vzniklé ztráty kompenzovány. Konec cukrovaru zasáhl i obyvatele obcí v bezprostředním okolí a jeho likvidace vzbudila nebývalý zájem, a to zejména proto, že areál cukrovaru byl značně rozsáhlý a jeho likvidace trvala více než rok.

Klíčová slova: historie cukrovarnictví, cukrovar Hrochův Týnec, Eastern Sugar.

Prameny a literatura

1. SOA Zámorsk, fond Cukrovary Hradec Králové, s. p., Hradec Králové, kart. 3.

2. Kronika cukrovaru, v soukromých rukou, cit. dle fotokopie uložené na CD, archiv Markéty Staňkové a Josefa Vomočila.
3. ŠTENGL R.: Cukrpol Praha-Modřany – pokračovatel tradice. *Listy cukrov. řepař.*, 112, 1996 (12), s. 366–367.
4. FRONĚK D.: 140 sladkých let modřanského cukrovaru. *Listy cukrov. řepař.*, 117, 2001 (11), s. 258–262.
5. GEBLER J.: Rekonstrukce nejrozsáhlejší varny v České republice. *Listy cukrov. řepař.*, 113, 1997 (3), s. 73–74.
6. *Tisková zpráva společnosti Eastern Sugar ze dne 10.10.2006.* [CD], v soukromých rukou, archiv Markéty Staňkové; dostupné také [online] <http://www.cukr-listy.cz/dokumenty/dokument10.html>.
7. PŘIBÍK, O.: *Firma Onivon chce koupit moravské cukrovary společnosti Eastern Sugar na výrobu bioplynu.* [online] http://www.agroweb.cz/zpravodajstvi/Firma-Onivon-chce-koupit-moravske-cukrovary-spolecnosti-Eastern-Sugar-na-vyrobu-bioplynu_s43x26980.html.
8. *Společnost Eastern Sugar zabývá likvidaci cukrovarů.* [online] <http://www.asz.cz/cs/zpravy-z-tisku/podnikani-kvoty/spolecnost-eastern-sugar-zahaji-likvidaci-cukrovaru.html>.
9. *Parte cukrovaru.* [CD], v soukromých rukou, archiv Josefa Vomočila.
10. Restrukturalizace cukrovarnického průmyslu v ČR. *Listy cukrov. řepař.*, 124, 2008 (7/8), s. 187.
11. VANŽURA, M.: *Zánik cukrovaru v Hrochově Týnci.* [online] http://stormencounter.com/2009_01_01.html.
13. MAREK B.: K restrukturalizaci z nadhledu. *Listy cukrov. řepař.*, 125, 2009 (11), s. 326.

Stoklasová H.: The End of the Sugar Factory in Hrochův Týnec through the Eyes of its Staff

The article tries to describe the floatation, existence and dissolution of the sugar factory in Hrochův Týnec. The first part of the article is focused on the causes of the establishing of the sugar factory and its construction, in more detail it deals with the troubles that went with the sugar refinery during its setting up and the first sugar beet season. The sugar refinery was built within the plans of the Council for Mutual Economic Assistance; it was a turnkey project which was all delivered by Poland. The available archival sources sketch in an interesting way how the construction was proceeding and how it was perceived by the people who lived in the neighbourhood of the emerging and then the biggest sugar refinery in Bohemia. The second part of the contribution tries to involve the circumstances that led to the dissolution of the sugar factory and were connected with a new sugar regime which had to be accepted by the European Union at the end of the 1990s. The text focuses on how the end of the sugar factory was perceived by the staff, sugar beet suppliers and transporters and how they were compensated for the incurred losses. The end of the sugar factory also hit the inhabitants of the villages in the neighbourhood and its liquidation attracted an unusual interest, particularly because the area of the sugar factory was considerably large and its liquidation took more than a year.

Key words: history of sugar industry, sugar factory Hrochův Týnec, Eastern Sugar.

Kontaktní adresa – Contact address:

Mgr. Hana Stoklasová, Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, Ústav historických věd, Studentská 95, 532 10 Pardubice, Česká republika, e-mail: hana.stoklasova@upce.cz